

Jan Kamiński*

IDEA OSIEDLA EKOLOGICZNEGO

THE IDEA OF ECOLOGICAL HOUSING ESTATE

W artykule przedstawiony został syntetyczny opis współcześnie rozumianej idei „osiedla ekologicznego”, wywodzącej się z zasady zrównoważonego rozwoju. W Polsce zagadnienie osiedli ekologicznych pozostaje ciągle na etapie koncepcji i projektów, a pojęcie to stosowane jest bardzo szeroko. Zauważyć można jednak różnorodne zjawiska będące zwiastunami przyszłych realizacji tego typu w Polsce, które będą kształtowane jako zintegrowane obiekty spełniające wyraziste i określone kryteria.

Słowa kluczowe: osiedle ekologiczne, ekologia, nowa urbanistyka, zrównoważony rozwój, architektura ekologiczna, architektura krajobrazu

The subject matter of this article is synthetic description of the idea of ecological housing estate, which take the beginning from the principle of sustainable development. This phenomenon is highly diverse since there are no precise definitions that would characterize the criteria that such a settlement should meet. In Poland this phenomenon is still at the stage of the conception and projects, but there are some situations, shows that ecological housing estates will appear in our country in the near future.

Keywords: ecological housing estate, ecology, new urbanism, sustainable development, ecological architecture, landscape architecture

Osiedle ekologiczne (proekologiczne) jest dziś pojęciem rozumianym bardzo szeroko, obejmującym swoim zasięgiem wiele zjawisk we współczesnym budownictwie. W Polsce termin ten jest wykorzystywany w różnych sytuacjach i znaczeniach, a nawet nadużywany przy określaniu różnego rodzaju inwestycji. Wydaje się jednak, że istnieje kilka zasadniczych cech takiego osiedla, które powinny je charakteryzować. Podstawą do ich określenia jest przyjmowana obecnie myśl ekologiczna i wynikające z niej doktryny.

Rozwój myśli ekologicznej

Współczesna myśl ekologiczna i wynikające z niej rozwijające się podejście do projektowania przecho-
dziły swoistą ewolucję. Okres rewolucji przemysłowej, który przyniósł znaczącą dewastację przyrody i krajo-
brazu, doprowadził do powstania ogromnych aglomera-
cji przemysłowych, zwrócił także uwagę na problem
zdrowego życia mieszkańców miast. Z nową mocą
dały o sobie znać hasła „powrotu do natury”, a ich
głównym celem było zapewnienie ludziom środowiska

* Kamiński Jan, mgr inż., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Instytut Architektury Krajobrazu.

1

2

mieszaniowego zapewniającego kontakt z przyrodą, możliwość rekreacji, a także życie w stabilnej i rozpoznawalnej społeczności. Na gruncie tych myśli powstały urbanistyczne koncepcje, spośród których idea miast ogrodów [1] lub też idea jednostki sąsiedzkiej Perry'ego [2] do dziś są żywe i inspirujące.

Kolejnym przyczynkiem do współczesnego stosunku wobec środowiska był rozwój nauk przyrodniczych, a zwłaszcza ekologii, który uświadomił niezmierne bogactwo powiązań pomiędzy elementami środowiska, a także ich podatność na zniszczenie. Zanik bioróżnorodności, nieodwracalne zmiany w środowisku powstałe w wyniku działalności człowieka, a także wyczerpywanie się zasobów naturalnych doprowadziły ostatecznie do sformułowania zasady zrównoważonego rozwoju, który traktowany jest obecnie jako właściwy kierunek postępowania wobec środowiska. Doktryna ta w centrum uwagi stawia utrzymanie ciągłości życia na naszej planecie [3]. Oczywiście stawiane są także bardziej radykalne koncepcje powrotu ludzkości do życia w zgodzie z naturą. Całość tych zjawisk i działań określana jest popularnie mianem „ekologicznych” lub „proekologicznych”, a pojęcie to rozumiane jest jako: „pozostający w harmonii, przy-

jaźni ze środowiskiem”, a także jako: „pozostający w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju” i tak też jest używane w niniejszym artykule.

Dla pełnego zrozumienia idei ekologicznej należy jeszcze dołączyć zainteresowanie krajobrazem i jego ochroną. To trudnoodnawialne dobro staje się w ostatnich latach przedmiotem szczególnej uwagi, czego wyrazem jest m.in. Europejska Konwencja Krajobrazowa z 2000 r. Krajobraz staje się nieodłącznym elementem przy kształtowaniu współczesnej zabudowy i wymaga ochrony na równi z innymi wartościami terenu. Współczesne osiedle ekologiczne, rozumiane jest więc jako osiedle przyjazne dla środowiska we wszystkich jego aspektach: przyjazne dla mieszkańców, przyrody i krajobrazu. Idea osiedla zakłada, że jego istnienie nie może powodować negatywnych skutków w środowisku a wszelkie oddziaływania niepożądane powinny zostać zminimalizowane. Człowiek jest postrzegany jako integralna część środowiska, mająca prawo do życia i rozwoju, jednakże to właśnie na nim spoczywa odpowiedzialność za przyszłość ekosystemów, od których sam także jest zależny.

Kryteria oceny osiedla ekologicznego

Można wyróżnić kilka sfer, w których należy kształtować osiedle, aby można je było uznać za przyjazne wobec środowiska. Są to przede wszystkim: zdrowe środowisko mieszkaniowe, ochrona zasobów naturalnych, energooszczędność, ochrona przyrody i ochrona krajobrazu. Spełnienie tych warunków gwarantuje, że dane osiedle można będzie określać mianem ekologicznego. Warto tu dodać, że pożądane parametry osiągnięte są poprzez całościową analizę tych komponentów, z uwagi na ich wzajemny wpływ i powiązania. Dąży się więc nie tyle do maksymalizacji w każdym aspekcie, co mogłoby się wiązać z bardzo wysokimi kosztami, lecz do synergii poszczególnych elementów w celu osiągnięcia

◁ 1. NATURALnyDOM w krajobrazie otwartym – energooszczędny dom projektu architekta Andrzeja Głąba, jedna z wielu dostępnych na rynku ofert budowy domu energooszczędnego, fot. Andrzej Głęb / NATURALnyDOM („Natural house”) in open landscape. Project of low-energy house, architect -Andrzej Głęb. One of a many offers of construction of the energy-efficient house, phot. Andrzej Głęb.

2. Pokazowy dom z kostek prasowanej słomy („strawbale”) w Kocku k/Lublina, wybudowany przez Stowarzyszenie Biobudownictwa, fot. Stowarzyszenie Biobudownictwa, <http://biobudownictwo.org/galeria-zdjec/zdjecia-gotowego-domu/> / Demonstration house built of pressed straw (“straw bale”) in Kock near Lublin, built by the Stowarzyszenie Biobudownictwa (Bio-construction Association), phot. Stowarzyszenie Biobudownictwa, <http://biobudownictwo.org/galeria-zdjec/zdjecia-gotowego-domu/>

rozwiązania optymalnego. Zasadzie tej służy także rozszerzony rachunek ekonomiczny, uwzględniający nie tylko koszty ponoszone w procesie budowy, ale całość kosztów, jakie poniesie środowisko w wyniku realizacji inwestycji [4].

Zdrowe środowisko mieszkaniowe rozumiane jest obecnie szeroko. Podstawowym zagadnieniem są tu przyjazne dla człowieka materiały budowlane, konstrukcje budynków i rozwiązania techniczne. Mieszkanie powinno być również zdrowe w użytkowaniu, o dogodnych warunkach mikroklimatycznych. Jednakże bardziej od kwestii materiałowych istotne wydaje się właściwe usytuowanie budynku, położenie względem słońca, dostosowanie do istniejącego ukształtowania terenu i jego pokrycia. Niewłaściwy dobór miejsca przekreśla dalsze rozważania o „ekologiczności” osiedla, chyba że wynika on ze specyficznych uwarunkowań. Zdrowe środowisko to także ukształtowanie przestrzeni osiedla zgodnie z potrzebami społecznymi mieszkańców [5]. Tu żywotna okazuje się wspomniana idea miast ogrodów, a także teoria nowej urbanistyki [6], które wskazują na społeczne konsekwencje realizacji przestrzennych. W myśl tych koncepcji najkorzystniejsze dla zamieszkiwania są zespoły niskiej zabudowy jedno- lub wielorodzinnej, z dużym udziałem zieleni, wyraźnie zdefiniowaną hierarchią przestrzeni, elementami krystalizującymi w postaci przestrzeni publicznych, „ludzką skalą” rozwiązań. Poza walorami estetycznymi i funkcjonalnymi posiadają one także właściwości „współnototwórcze” – mogą wpływać na identyfikację z miejscem i tworzenie się niewielkich, zorganizowanych społeczności, a co za tym idzie na wytworzenie się zdrowych relacji międzyludzkich [7].

Ochrona zasobów naturalnych w osiedlu ekologicznym wymaga spełnienia szeregu warunków, które obejmują zarówno czas przed powstaniem osiedla,

jak również możliwą w przyszłości jego likwidację. Na zasoby składają się wszelkiego rodzaju materiały i substancje, a także woda.

Przyjazny dla środowiska obieg materiałów rozpoczyna się od ich właściwego doboru do budowy, poprzez ich wpływ podczas użytkowania i sposób utylizacji lub możliwość ponownego wykorzystania. Obieg materiałów to także gospodarowanie odpadami organicznymi i nieorganicznymi. Dąży się tu do redukcji potrzeb i kosztów, ponownego użycia lub w ostateczności do recyklingu.

Ważnym aspektem jest gospodarowanie wodą, który kształtuje się tak, aby zredukować zapotrzebowanie oraz, przez różnorodne rozwiązania, wykorzystywać wodę wielokrotnie lub oczyszczać, aż do stanu umożliwiającego ponowne użycie [8]. Kolejnym elementem osiedla jest obieg energii – elektrycznej i ciepłej. Rozwiązania techniczne redukują zapotrzebowanie, a także służą uniezależnieniu się osiedla od nieodnawialnych źródeł zewnętrznych. Połączenie niezależności materiałowej, wodnej i energetycznej może doprowadzić do stanu swoistej samowystarczalności i autonomii osiedla od systemów zewnętrznych [9].

W aspekcie ochrony przyrody oraz ochrony krajobrazu, szczególną rolę odgrywają zagadnienia przestrzenne, które są istotne również przy kształtowaniu zdrowego środowiska mieszkaniowego. Właściwe rozplanowanie osiedla i jego elementów wymaga całościowego spojrzenia na potrzebę ochrony przyrody, krajobrazu oraz potrzeby mieszkańców. Pod uwagę brane są: istniejące powiązania ekologiczne, lokalizacja terenów cennych przyrodniczo, wpływ lokalizacji budynków na układ ekologiczny. Ponadto wpływ na otaczającą przestrzeń wywierają różnego rodzaju rozwiązania ekologiczne, które wymagają odpowiedniej lokalizacji oraz zajmują określony obszar. Przykładem może tu być dążenie w niektórych osiedlach do samowystarczalności żywnościowej,

które wiąże się z zajęciem znaczącego obszaru otaczającego. Wpływ osiedli ekologicznych na krajobraz wiąże się ściśle z wymienionymi poprzednio punktami i wymaga synergicznego planowania wraz z innymi parametrami. Podstawową rolę gra tu lokalizacja i rozplanowanie przestrzenne, ale również takie parametry jak rodzaj, skala i cechy zastosowanej zabudowy. Istotną rolę pełnią także tereny niezabudowane – zieleń, tereny uprawne itp. Można zaryzykować także stwierdzenie, że najbardziej optymalne rozwiązania techniczne, takie jak na przykład użycie lokalnych, naturalnych materiałów wpływają na wizualne wpisywanie się osiedla w otaczający krajobraz. Rozplanowanie osiedla, organizacja ruchu, rozmieszczenie przestrzeni publicznych oraz ukształtowanie parametrów zabudowy, w tym dominant mają także wpływ na wspomniane wcześniej funkcjonowanie społeczności osiedla i relacje międzyludzkie [10]. Konieczne wydaje się przy lokalizacji osiedli ekologicznych każdorazowe przeprowadzanie studiów krajobrazowych.

Doświadczenia polskie

Osiedle ekologiczne jest w Polsce terminem znany, jednakże brak jest jeszcze w naszym kraju realizacji, które w pełni można byłoby określić tym mianem. Wiele obiektów pozostaje także w sferze projektów. Niemniej jednak zauważalny jest ciągły wzrost zainteresowania tą tematyką i pojawianie się zjawisk świadczących o stopniowym rozwoju tej działalności. Można zauważyć następujące tendencje:

- Znaczne zainteresowanie rozwiązaniami proekologicznymi w budownictwie, rozwój systemów alternatywnego pozyskiwania energii, oczyszczania ścieków, gospodarowania wodą deszczową, gospodarka odpadami, rozwój budownictwa domów energooszczędnych i pasywnych. Zjawisko to dotyczy głównie pojedynczych, prywatnych

realizacji szczególnie w zakresie domów jednorodzinnych, ale także niektórych realizacji publicznych [11]. Przykłady takich realizacji możemy spotkać w całej Polsce, a zajmuje się nimi coraz liczniejsza grupa projektantów i wykonawców. Istnieją także i pojawiają się nowe instrumenty finansowe wspierające instalację urządzeń proekologicznych [12].

- Rozwój alternatywnych, rozwiniętych na zachodzie technologii budowlanych, takich jak ściany z cegły glinianej lub prasowanej słomy [13].
- Powstające projekty modelowych rozwiązań osiedli ekologicznych, czekające na realizację [14].
- Inicjatywy dążące do powstania ekologicznych społeczności w postaci niewielkich osiedli lub wiosek opartych na zasadach harmonijnego współżycia z przyrodą lub radykalnego „powrotu do natury”. Inicjatywy te jednakże nigdzie w Polsce nie rozwinęły się do postaci zorganizowanych społeczności i funkcjonują najczęściej jako pojedyncze domostwa [15].

Zauważyć można także, nie zawsze pozytywne, zjawiska towarzyszące rozwojowi idei ekologicznych osiedli. Nazewnictwo ekologiczne jest chętnie wykorzystywanym chwytym marketingowym w momencie budowy i sprzedaży nowych domów. Szczególnie hasła o energooszczędności stanowią zachętę dla kupujących. Wpływ na popularność osiedli zwiększają także takie czynniki jak: znaczny udział zieleni, ludzka skala zabudowy, obecność dostępnych przestrzeni publicznych. Preferowanie tych rozwiązań ma pozytywny wpływ na strukturę funkcjonalną, estetykę i wpływ zabudowy na krajobraz. Wydaje się jednak, że pełny wachlarz rozwiązań ekologicznych wciąż może kojarzyć się z uciążliwościami i pewnymi

ograniczeniami dla mieszkańców. Nierzadko jednak deklaracje o „ekologiczności” osiedla nie znajdują później odzwierciedlenia w rzeczywistości.

Niepokojącym zjawiskiem jest także wykorzystanie idei osiedla ekologicznego w celu wykonania inwestycji w miejscu, w którym tradycyjna zabudowa nie byłaby możliwa. Prowadzi to do zajęcia terenów cennych przyrodniczo, obszarów objętych ochroną

i dewastacji krajobrazu – co jest zaprzeczeniem idei osiedla ekologicznego [16].

Obserwując rozwinięte przykłady zachodnie, a także wzrastającą świadomość ekologiczną inwestorów, projektantów i wykonawców można przewidywać dalszy rozwój rozwiązań proekologicznych w Polsce, również w zakresie budowy całych osiedli i większych zespołów.

PRZYPISY

[1] A. Czyżewski, *Trzewia Lewiatana. Miasta ogrody i nardziny przedmieścia kulturalnego*; E. Howard, *Miasta Ogrody Przyszłości*, PME, Warszawa 2009.

[2] T. Teodorowicz-Todorowski (i in.), *Ekoarchitektura mieszkaniowa w GOP na tle rozważań ogólnych*, PAN, Ossolineum, Wrocław 1986, s. 30–32.

[3] W. Mikoś-Rytel, *O zrównoważonej architekturze ekologicznej i zarysie jej teorii*, Politechnika Śląska, Zeszyty Naukowe, nr 1602, Gliwice 2004, s. 49–58.

[4] *Osiedle ekologiczne. Raport*, 1995, Projekt badawczy nr 7 7290 91 02 KBN

[5] B. Brukalska, *Zasady społeczne projektowania osiedli mieszkaniowych*, Wyd. Ministerstwa Odbudowy, Warszawa 1948.

[6] P. Katz, *The new urbanism*, New York 1994.

[7] S. Gzell, *Fenomen matowiejskości 1996*, Akapit-DTP 2006.

[8] E. Kozłowska, *Proekologiczne gospodarowanie wodą w aspekcie architektury krajobrazu*, UPW, Wrocław 2008.

[9] T. Sumień, A. Wegner-Sumień, *Ekologiczne miasta, osiedla, budynki*, IGPiK, Warszawa 1990, s. 36–92

[10] V. Bokalders, B. Maria, *The whole building handbook*, Earthscan, London 2010, s. 511–660.

[11] Jako przykład może służyć projekt nowej siedziby Fundacji na rzecz Nauki Polskiej na Warszawskim Mokotowie, wykonany przez pracownię FAAB.

[12] Jako przykład można podać rozpoczęty w 2010 roku program Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska – 45% dopłaty do kredytów na kolektory słoneczne.

[13] Przykładem może być tu rozwijające się budownictwo z kostek prasowanej słomy, tzw. „starawbale”, które realizowane jest między innymi przez Stowarzyszenie Biobudownictwa z Kocka w woj. lubelskim.

[14] Przykładem koncepcji ekologicznego miasteczka jest opracowany przez pracownię MAU Mycielski projekt Nowego Siewierza w woj. śląskim.

[15] Próby budowania alternatywnych społeczności, żyjących w harmonii ze środowiskiem podejmowane były w Polsce w wielu miejscach, jednakże żadne z tych doświadczeń nie doprowadziło do powstania osady ekologicznej, jakie spotkać można w krajach zachodnich (np. Tamera w Portugalii, Findhorn w Szkocji, Mataveno w Hiszpanii i inne). Polskie doświadczenia w tej materii próbowano wdrażać m.in. w Dąbrówce k. Lublina i w Dziadowicach k. Turku.

[16] Sztandarowym przykładem usprawiedliwiania presji budowlanej hasłami ekologicznymi jest, forsowany od kilku lat przez firmę Tara Polska, plan budowy osiedla „Cianowice-Ogród”, przeznaczonego dla około 1000 mieszkańców, planowanego w bezpośrednim sąsiedztwie Ojcowskiego Parku Narodowego.

BIBLIOGRAFIA

- Alexander C., *Język wzorców*, GWP, Gdańsk 2008.
- Bokalders V., Maria B., *The whole building handbook*, Earthscan, London 2010.
- Brukalska B., *Zasady społeczne projektowania osiedli mieszkaniowych*, Wyd. Ministerstwa Odbudowy, Warszawa 1948.
- Czyżewski A., *Trzewia Lewiatana. Miasta ogrody i narodziny przedmieścia kulturalnego*; Howard E. 2009, *Miasta Ogrody Przyszłości*, PME, Warszawa 2009.
- Gehl J., *Życie między budynkami*, RAM, Kraków 2009.
- Gzell S., *Fenomen małomiejskości 1996*, Akapit-DTP 2006.
- Katz P., *The new urbanism*, New York 1994.
- Kozłowska E., *Proekologiczne gospodarowanie wodą w aspekcie architektury krajobrazu*, UPW, Wrocław 2008
- Mikoś – Rytel W., *O zrównoważonej architekturze ekologicznej i zarysie jej teorii*, Politechnika Śląska, Zeszyty Naukowe, nr 1602, Gliwice 2004.
- Osiedle ekologiczne. Raport*, 1995, Projekt badawczy nr 7 7290 91 02 KBN.
- Steele J., *Ecological Architecture. A Critical History*, Thames & Hudson, London 2005.
- Sumień T., Wegner – Sumień A., *Ekologiczne miasta, osiedla, budynki*, IGPIK, Warszawa 1990.
- Teodorowicz-Todorowski T. 1986, *Ekoarchitektura mieszkaniowa w GOP na tle rozważań ogólnych*, PAN, Ossolineum, Wrocław (i in.).
- Wilkożewska K. (red.), *Czas przestrzeni*, Universitas, Kraków 2008.